FROM SILENCE TO A RESOUNDING CRY: THE EXISTENTIAL TRANSFORMATION OF ZÉ MOREIRA IN GURAM DOCHANASHVILI'S THE FIRST GARMENT

დუმილიდან ომახიან ძახილამდე: ზე მორეირას ეგზისტენციალური ტრანსფორმაცია გურამ დოჩანაშვილის „სამოსელი პირველში“

Ana Imnadze
Doctor of Philology,
Associated Professor of Gori State University,
Gori, Chavchavadze St., No. 53, 1400, Georgia,
+995577922552, pr@gu.edu.ge
https://orcid.org/0000-0003-3947-0352

Abstract The article analyzes the existential trajectory of Ze Moreira, a key secondary character in Guram Dochanashvili's novel *The First Garment* (*Samoseli Pirveli*, 1975). Through three ontological stages the silent pastoral existence in the Sertão, oppressive captivity in Camorra, and sacrificial participation in the Canudos War , Ze Moreira undergoes a profound transformation from unspoken anguish ("დარდი") and verbal muteness to a defiant, liberating cry ("ომახიანი ძახილი"). This evolution embodies the novel's core theme: true freedom is not a given state but an achieved one through ethical choice, self-transcendence, and sacrifice. Drawing on existential phenomenology (Heidegger's "Being-towards-death") and logocentric analysis, the study highlights the semantics of the name "Ze" (implying "above" or transcendence) and the symbolic duality of the two machetes in the final battle. Ze Moreira emerges as the archetype of the "unsung hero," whose path from silence to voiced freedom serves as a model for the protagonist Domenico and the reader.

Keywords: Guram Dochanashvili, *The First Garment*, Ze Moreira, existential transformation, freedom, silence, Canudos, sacrifice, verbal evolution.

ანა იმნაძე
ფილოლოგიის დოქტორი,
გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ქ. გორი, ჭავჭავაძის ქ., No 53, 1400, საქართველო,
+995577922552, pr@gu.edu.ge
https://orcid.org/0000-0003-3947-0352

აბსტრაქტი. ნაშრომი იკვლევს გურამ დოჩანაშვილის რომან „სამოსელი პირველის“ (1975) ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეორეხარისხოვანი პერსონაჟის, ზე მორეირას ეგზისტენციალურ განვითარებას. ტრანსფორმაცია გადის სამ ეტაპს: სერტანოს უთქმელი პასტორალური ყოფა, კამორაში ტანჯვა და კანუდოსის ომში თავგანწირვა, რა დროსაც შინაგანი „დარდისა“ და დუმილის მდგომარეობიდან პერსონაჟი გარდაიქმნება ომახიან ძახილად, რაც თავისუფლების მიღწევის სიმბოლოა. ანალიზი ეყრდნობა ეგზისტენციალურ ფენომენოლოგიას (ჰაიდეგერის „ყოფიერება სიკვდილისკენ“) და ლოგოცენტრულ მიდგომას. ყურადღება გამახვილებულია სახელის „ზე“ სემანტიკასა („ზევით“, ტრანსცენდენცია) და ორი მაჩეტის სიმბოლიკაზე. ზე მორეირა წარმოდგენილია

როგორც გმირის არქეტიპი, რომლის გზა დუმილიდან ხმამდე დომენიკოსა და მკითხველისთვის თავისუფლების პრაქტიკული მოდელია.

საკვანძო სიტყვები: გურამ დოჩანაშვილი, პირველი სამოსელი, ზე მორეირა, ეგზისტენციალური ტრანსფორმაცია, თავისუფლება, დუმილი, კანუდოსი, მსხვერპლი, ვერბალური ევოლუცია.

შესავალი. გურამ დოჩანაშვილის რომანი „სამოსელი პირველი“ ბიბლიური პარაბოლის თანამედროვე რეტელინგია, რომელშიც მთავარი გმირი დომენიკო თავის „ოდისეას“ გადის სამყაროს სხვადასხვა საფეხურზე. თუმცა, რომანის ერთ-ერთი ყველაზე ღრმა ფენა მეორეხარისხოვან პერსონაჟებშია, განსაკუთრებით ზე მორეირაში, სერტანოს დიდ მწყემსში. მისი ტრაექტორია დუმილიდან ომახიან ძახილამდე, რომანის ცენტრალურ თემას ასახავს: თავისუფლება არის არა საწყისი მდგომარეობა, ესაა არჩევანისა და თავგანწირვის შედეგი.

მეთოდები. ნაშრომში პერსონაჟის ეგზისტენციალური ტრანსფორმაციის გამოსაკვლევად გამოყენებულია ინტერდისციპლინური მეთოდოლოგია, რომელიც ეყრდნობა შემდეგ მიდგომებს:

- ეგზისტენციალურ-ფენომენოლოგიური ანალიზი: კვლევის ძირითად მეთოდს წარმოადგენს მარტინ ჰაიდეგერის ფენომენოლოგიური ჩარჩო. კერძოდ, პერსონაჟის ევოლუცია გაანალიზებულია „ყოფიერება სიკვდილისკენ“ (*Sein-zum-Tode*) და „გადაწყვეტილების მიღების“ (*Entschlossenheit*) კონცეფციების გამოყენებით. ეს საშუალებას იძლევა, ზე მორეირას მოქმედებები განხილულ იქნეს არა როგორც სიუჟეტური ელემენტები, არამედ როგორც ავთენტური არსებობის მოპოვების აქტები.
- ლოგოცენტრული მეთოდი: ვიქტორ ფრანკლის ლოგოთერაპიის პრინციპებზე დაყრდნობით, შესწავლილია პერსონაჟის მიერ ტანჯვის აზრობრივი კონვერტაციის პროცესი. მეთოდი ფოკუსირებულია იმ ეგზისტენციალური „მნიშვნელობის“ ძიებაზე, რომელიც კამორას ტყვეობასა და კანუდოსის ომს შორის გარდამავალ ეტაპს ქმნის.
- სემანტიკური და სიმბოლური ინტერპრეტაცია: ნაშრომში გამოყენებულია ონომასტიკური და სიმბოლური ანალიზის ელემენტები. კერძოდ, გაანალიზებულია სახელის („ზე“) ეტიმოლოგიური კავშირი ტრანსცენდენციასთან და მხატვრული ატრიბუტიკის (ორი მაჩეტი) როლი პერსონაჟის მთლიანობის (ფიზიკურისა და სულიერის სინთეზი) წარმოჩენაში.
- თემატური და კონტექსტუალური ანალიზი: კვლევა იყენებს ტექსტის სიღრმისეულ ანალიზს, რათა მოახდინოს ზე მორეირას ვერბალური ევოლუციის, დუმილიდან ომახიან ძახილამდე, დოკუმენტირება და მისი დაკავშირება რომანის საერთო ეთიკურ-ფილოსოფიურ კონტექსტთან.
- დუმილი = არაავთენტური ყოფიერება და მნიშვნელობის ნაკლებობა;
- ომახიანი ძახილი = ავთენტური გადაწყვეტილება და მნიშვნელობის მიღწევა სიკვდილის წინაშე.

შედეგები და მსჯელობა. ზე მორეირა თავდაპირველად წარმოდგენილია როგორც „ჰომო ფაბერი“, სერტანოს საუკეთესო მწყემსი, რომელიც ცხოვრობს პასტორალურ იდილიაში ოჯახთან (მარიამთან და შვილებთან) ერთად. იგი დიდი ვაკეიროა, რომელიც უპირველესია ნახირის მოვლაში და ბუნებრივ გარემოსთან ჰარმონიულ ურთიერთობაში. მისი სახელი „ზე“ თავიდანვე შეიცავს ტრანსცენდენციის პოტენციალს. ქართულში „ზე“ ასოცირდება სიმაღლესთან, უმაღლესობასთან, აღმატებულობასთან, როგორც ზე-კაცი ან ზე-ბუნებრივი, თუმცა იგი ფიზიკურად დაბლობში ცხოვრობს, მშრალ უდაბნოს მსგავს

ლანდშაფტში, სადაც ცხოვრება სავსეა ბუნებრივი სილამაზით (წვიმის შემდეგი ტოტები, ვარსკვლავიანი ცა, ტბები) და სირთულეებით (ცხოველების თავდასხმები, იზოლაცია). ეს გარემო რომანში ასახავს ადამიანური არსებობის ორმაგ ბუნებას, გარეგანი სიმშვიდე და შინაგანი შეზღუდულობა, რაც პერსონაჟის შემდგომი ტრანსფორმაციის წინაპირობაა. თუმცა, ეს იდილია, რომანის სიუჟეტური ლოგიკით, „ტკბილი ტყვეობაა“: პროფესიული ოსტატობა, მაჩეტით მტაცებელ ცხოველებთან ბრძოლა, ნახირის მოვლა, ჭრილობების მკურნალობა ბალზამით, ანაცვლებს პიროვნულ თავისუფლებას და ადამიანურ არსებობას ფუნქციურ წრეში კეტავს. აღნიშნული მდგომარეობა რომანში ასახავს ადამიანური რუტინის პარადოქსს, სრულყოფილება საქმეში, რომელიც თავისუფლების ნაკლებობას მალავს, მაგრამ შინაგანად აძლიერებს კონფლიქტს. პერსონაჟის ცხოვრების რიტმი (დილაადრიანი ადგომა, მოვალეობების შესრულება) არის სოციალური და ბუნებრივი გარემოს მიერ განსაზღვრული წრე, რომელიც თავისუფლების პოტენციალს ჩრდილავს და შინაგან დისონანსს ქმნის. ამ პერიოდის მთავარი მახასიათებელია უთქმელობა და შინაგანი „დარდი“. რომანში იგი ხშირად დუმს და ეს მდუმარება გულში დამალულ ტანჯვას მალავს. ეს დუმილი არის ეგზისტენციალური ჩიხი: იგი გრძნობს თავისუფლების ნაკლებობას, მაგრამ სერტანოს ლექსიკა და გარემო არ იძლევა გამოხატვის საშუალებას. „დარდი“ რომანში წარმოდგენილია როგორც შინაგანი ტკივილი, რომელიც სულს ღაფავს და არ ქრება, რაც პერსონაჟის ზღურბლოვან მდგომარეობას ასახავს, გარეგანი სიმშვიდე და შინაგანი შფოთვა. ჰაიდეგერის ტერმინოლოგიით, ეს არის „არაავთენტური ყოფიერება“, სადაც „მე“ გათქვეფილია სოციალურ როლში. ზე მორეირა უთქმელი და საქმისმოყვარე რჩება, მაგრამ მისი შინაგანი ტანჯვა უკვე წინასწარმეტყველებს ტრანსფორმაციას. ოჯახური ურთიერთობები მარიამთან, რომელიც გულმოდგინედ უვლის ჭრილობებს და უსმენს მის მდუმარე სევდას, და შვილებთან, რომლებიც მას გაქცევაში „უშლიან ხელს“, ამძაფრებს ამ „დარდს“. ისინი წარმოადგენენ უსაფრთხოების ილუზიას, მაგრამ ასევე ტყვეობას, რაც რომანში ადამიანური კავშირების ორმაგ ბუნებას უსვამს ხაზს: სიყვარული, რომელიც ამავდროულად შეზღუდავს თავისუფლებას. სერტანოს ეტაპი, საბოლოოდ, ზე მორეირასთვის „ონტოლოგიური ძილის“ ფაზაა: მისი პროფესიული სრულყოფილება მხოლოდ ნიღაბია, რომლის მიღმაც მწიფდება ნამდვილი პიროვნული ნება, რომელიც მოგვიანებით კამორაში და კანუდოსში რეალიზდება. რომანში ეს ნაწილი ავლენს პერსონაჟის ზღურბლოვან მდგომარეობას. ფიზიკურად სერტანაშია, მაგრამ სულიერად უკვე „გამოსულია“ მისგან, რაც მთლიანი ტრაექტორიის საფუძველს ქმნის.

კამორაში, ბანდიტების ქალაქში, რომელიც რომანში დეჰუმანიზაციისა და ტოტალიტარული ძალაუფლების სიმბოლოდ გვევლინება, ზე მორეირა ხვდება როგორც ტყვე. მას იჭერენ მანუელო კოსტასთან ერთად, ძალით ხდიან ტანსაცმელს, ართმევენ პიროვნულ ღირსებას და ემუქრებიან სასტიკი წამებითა და სიკვდილით. სერტანოს „ტკბილი ტყვეობა“ აქ ღია, ულმობელი ტანჯვით იცვლება: შიმშილი, ცემა და დამცირება სრულად აშიშვლებს პერსონაჟის შინაგან „დარდს“ და უბიძგებს მას საბოლოო გათავისუფლებისკენ. ამ ეტაპზე დუმილი რადიკალურად ცვლის თავის ფუნქციას. თუ სერტანოში იგი უბრალო პიროვნული მახასიათებელი და სოციალური როლის შედეგი იყო, კამორაში დუმილი იქცევა ეთიკურ პოზიციად, შეგნებული უარი სისტემისთვის „ახმოვანებაზე“ და მორჩილებაზე. ზე მორეირა არ ჩივის, არ ევედრება, არ ტირის და არ პასუხობს მტრის პროვოკაციებს. ეს სიჩუმე ბანდიტებს აღიზიანებს და ამავდროულად აოცებს, რადგან იგი მათთვის მიუწვდომელ შინაგან სივრცეს ქმნის. დუმილი ხდება ერთგვარი უხილავი ფარი, რომელიც იცავს პერსონაჟის სულს სრული განადგურებისგან. სწორედ ამ ტანჯვის პერიოდში ხდება ძველი იდენტობის (მწყემსის, ოჯახის მამის, სერტანოს „დიდი ვაკეიროს“) სრული სიკვდილი. კამორა აშიშვლებს და ანადგურებს ყველაფერს, რაც აქამდე განსაზღვრავდა ზე მორეირას. თუმცა, სწორედ ამ განადგურების შუაგულში იბადება ახალი ნება, ნება თავისუფლებისკენ. შიში თანდათან ქრება, რჩება მხოლოდ გამძლეობა და შინაგანი სიმტკიცე. დუმილი აღარ არის სისუსტე ან უმწეობა. იგი

იქცევა ძალად, რომელიც პერსონაჟს საშუალებას აძლევს შეინარჩუნოს ადამიანურობა ყველაზე ულმობელ გარემოშიც კი. ეს ეტაპი წარმოადგენს „შიშის ჰორიზონტის“ გადალახვის აუცილებელ წინაპირობას. ძველი იდენტობის სრული დაშლის შემდეგ იბადება ახალი ადამიანი, რომელიც უკვე მზადაა კანუდოსის ეპოპეისთვის. კამორაში ტანჯვა, ამრიგად, არა მხოლოდ დამცირების, არამედ განახლებისა და შინაგანი ზრდის ადგილია. აქ „დარდი“ იწყებს გარდაქმნას მოქმედებად, რომელიც მოგვიანებით თავისუფლების ომახიან ძახილად გარდაიქმნება.

კანუდოსში, რომელიც რომანში თავისუფლების იდეოლოგიურ ბურჯად გვევლინება, ზე მორეირა საბოლოოდ გარდაიქმნება მეომრად. ის ხდება „დიდი კანუდოსელი“. ფინალურ, გადამწყვეტ ბრძოლაში პერსონაჟის მიერ ორივე ხელით ბასრი ხმლების (მაჩეტეების) ქნევა ამ მთლიანობის მიღწევის სიმბოლოა. აქ ერთიანდება წარსულის პროფესიული უნარები (სერტანოში მტაცებელთან ბრძოლის გამოცდილება) და ახალი ეთიკური იმპულსი (თავისუფლებისთვის თავგანწირვა), რაც აუქმებს ყოველგვარ ზღვარს შრომასა და ბრძოლას შორის. ეს სიმბოლიკა ასახავს პერსონაჟის სრულყოფილ ევოლუციას: ორი მაჩეტე წარმოადგენს ეგზისტენციალური დუალიზმის გადალახვას - ფიზიკური გადარჩენა (წარსული) და სულიერი თავისუფლება (ახალი ნება) ერწყმის ერთმანეთს, რაც ხაზს უსვამს თავისუფლების, როგორც მოპოვებული მდგომარეობის, პრაქტიკულ რეალიზებას. ზე მორეირა იბრძვის არა მხოლოდ ფიზიკურად, არამედ იდეოლოგიურადაც; ის კანუდოსის კოლექტიური წინააღმდეგობის ნაწილია, სადაც თითოეული ბრძოლა ინდივიდუალური თავისუფლების დეკლარაციაა.

ზე მორეირას ფინალური გამოცხადება კანუდოსის ბრძოლაში, სადაც იგი ორივე ხელით მართავს მაჩეტეს, არ წარმოადგენს მხოლოდ ფიზიკურ სიმამაცეს; ეს არის ჰაიდეგერისეული „ავთენტური გადაწყვეტილების“ (Entschlossenheit) ვიზუალური ეკვივალენტი. ჰაიდეგერის მიხედვით, არაავთენტური ადამიანი გათიშულია საკუთარი არსისგან. ზე მორეირას მიერ ორი მაჩეტის ერთდროული გამოყენება სიმბოლურად აუქმებს ზღვარს თეორიულსა (შინაგანი „დარდი“, ფიქრი) და პრაქტიკულს (ბრძოლა, ქმედება) შორის. აქ ხდება „ხელით მართვადი“ საგნის (Zuhandenheit) უმაღლესი ათვისება, როდესაც იარაღი აღარ არის მხოლოდ გარეშე ნივთი, არამედ პერსონაჟის ნებისა და სხეულის ორგანული გაგრძელებაა. თუ სერტანოში ზე მორეირას მაჩეტი მხოლოდ ყოველდღიური შრომის (არაავთენტური რუტინის) იარაღი იყო, კანუდოსში იგი გარდაიქმნება „აქტიურ ყოფიერებად“. ჰაიდეგერისეული ხედვით, ავთენტურობა მიიღწევა მაშინ, როდესაც ადამიანი სიკვდილის წინაშე საკუთარ შესაძლებლობებს ბოლომდე ითვისებს. ორი მაჩეტით ბრძოლა არის ზე მორეირას მაქსიმალური პოტენციალის რეალიზება, ის აღარ არის მხოლოდ „მწყემსი“ ან „ტყვე“, ის არის თავისუფლების იდეის განხორციელებული აქტი. ხოლო ეგზისტენციალური ფენომენოლოგიის ჭრილში, ორი მაჩეტი წარმოადგენს ჰარმონიას: წარსული გამოცდილება (ოსტატობა) და მომავლისკენ მიმართული პროექცია (თავისუფლების მოპოვება). ეს სინთეზი პერსონაჟს აქცევს „ზე-კაცად“ (სახელის სემანტიკის შესაბამისად), რომელიც საკუთარ ყოფიერებას სიკვდილის წამს ომახიანი ძახილითა და აქტიური წინააღმდეგობით ასრულებს. კულმინაცია, ომახიანი ძახილი, რომანში წარმოდგენილია როგორც თამამი და გამაოგნებული აქტი. ეს არის ლოგოსის ტრიუმფი და შინაგანი „დარდის“ ვერბალური გამოთავისუფლება, რომელიც სერტანოს უთქმელობიდან იწყება და აქ აღწევს მწვერვალს. ძახილი არა მხოლოდ ბრძოლის ხმა, არამედ პერსონაჟის არსებობის უზენაესი დეკლარაციაა: იგი აღარ დუმს, ის ყვირის თავის თავისუფლებას, რაც კამორაში დაგროვილი ტანჯვის საბოლოო კათარზისია. ეს მომენტი აშიშვლებს რომანის ფილოსოფიურ ბირთვს, სიტყვის ძალას, როგორც გათავისუფლების ინსტრუმენტს. უთქმელობა იქცევა ძახილად, რომელიც არა მხოლოდ მტერს აოგნებს, არამედ პერსონაჟის შინაგან სამყაროსაც საბოლოოდ ათავისუფლებს. ავტორის მიმართვა, „ზე!“ ჟღერს, როგორც მეტაფიზიკური დადასტურება. პერსონაჟმა მიაღწია „ზევით“-ს, თავისი სახელის სემანტიკურ პოტენციალსა და

ტრანსცენდენციას. ეს ტრაექტორია, რომელიც სერტანოს „დაბლობიდან“ იწყება და კანუდოსის „სიმაღლეზე“ მთავრდება, სრულად ასახავს რომანის მთავარ თემას, ადამიანური არსებობისა და სულის დაუცხრომელ აღმასვლას.

სიკვდილი, როგორც თავისუფლების აქტი: იგი იღუპება ღიმილით პირზე, თავისუფალი, ცეცხლში, რაც რომანში წარმოდგენილია როგორც ტრიუმფი და არა დამარცხება. ჰაიდეგერის „Sein-zum-Tode“-ის მიხედვით, ეს არის ყველაზე ავთენტური მომენტი, სიკვდილი როგორც თავისუფლების კულმინაცია, პერსონაჟი წინ უსწრებს საკუთარ დასასრულს და აქცევს მას სულიერ გამარჯვებად, რაც რომანის ეთიკურ გზავნილს აძლიერებს: სიკვდილი თავისუფლების დადასტურებაა, როდესაც იგი უმაღლესი იდეის სამსახურშია. ეს ეტაპი რომანში ზე მორეირას ტრანსფორმაციის საბოლოო დამოწმებაა.

დასკვნა. ზე მორეირას გზა დუმილიდან ომახიან ძახილამდე წარმოადგენს ეგზისტენციალური ტრანსფორმაციის სრულფასოვან მოდელს. თავისუფლება რომანში არ არის საწყისი მდგომარეობა, არამედ მოპოვებულია არჩევანისა და თავგანწირვის შედეგად. პერსონაჟი იწყებს სერტანოს უთქმელი „დარდით“, სადაც შინაგანი ტანჯვა ვერ პოულობს გამოხატვას და ცხოვრება სოციალურ როლშია ჩაკეტილი. კამორაში ტანჯვის პერიოდში ეს დუმილი იქცევა წინააღმდეგობის ფორმად. იგი ინარჩუნებს შინაგან სამყაროს და უარს ამბობს დეჰუმანიზაციაზე. კანუდოსში კი დუმილი საბოლოოდ იშლება ომახიან ძახილად, რაც შინაგანი დარდის ვერბალურ გამოთავისუფლებას და თავისუფლების მიღწევას ნიშნავს.

ზე მორიერა არა მხოლოდ დამხმარე პერსონაჟია, არამედ რომანის ეთიკური აპოგეა, რომლის ტრაექტორია დომენიკოსა და მკითხველს აჩვენებს, რომ უმანკო თავისუფლება („პირველი სამოსელი“) უნდა დაიმსახურო. ჰაიდეგერის „ყოფიერება სიკვდილისკენ“ მიხედვით, მისი სიკვდილი ღიმილით და ორი მაჩეტით ჭენებით ავთენტური აქტია, სადაც სიკვდილი თავისუფლების დადასტურებად იქცევა. ფრანკლის ლოგოთერაპიის პრიზმით კი, ტანჯვა კამორაში გარდაიქმნება მნიშვნელობად კანუდოსში, როდესაც პერსონაჟი ირჩევს იდეას, რომელიც საკუთარ სიცოცხლეზე დიდია.

საბოლოოდ, ზე მორეირა რომანის მთავარი იდეის პრაქტიკული ილუსტრაციაა: ნამდვილი თავისუფლება მიიღწევა მაშინ, როდესაც ადამიანი მზადაა, საკუთარი სიცოცხლე აქციოს უმაღლესი ღირებულების მსახურებად. მისი ტრანსფორმაცია არა მხოლოდ ლიტერატურულია, არამედ ფილოსოფიური და ეთიკური მოწოდება, თავისუფლება არ იძლევა მზად, ის უნდა მოიპოვო.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბაქრაძე, ა. (1981). *განყიდენ სამოსელი და იყიდენ მახუილი.* თბილისი: მნათობი.
დოჩანაშვილი, გ. (1975). *სამოსელი პირველი.* თბილისი.
სიგუა, ს. (2006). *ქართული მოდერნიზმი.* თბილისი: საარი.
ფრანკლი, ვ. (2022). *ვუთხრათ სიცოცხლეს „დიახ“.* თბილისი: დიოგენე.
ცანავა, რ. (2010). *თანახეტიალი.* თბილისი: არილი.
ჰაიდეგერი, მ. (1989). *ყოფიერება და დრო.* თბილისი.

REFERENCES

bakradze, a. (1981). *ganqiden samoseli da iqiden makhuili [They Sold Their Garments and Bought Their Swords]*. Tbilisi: Mnatobi.
dochanashvili, g. (1975). *samoseli p'irveli [The First Garment]*. Tbilisi.
sigua, s. (2006). *kartuli modernizmi [Georgian Modernism]*. Tbilisi: Saari.
prank'li, v. (2022). *vutkhrat sitsotskhles „diakh“ [Yes to Life]*. Tbilisi: Diogene.
tsanava, r. (2010). *tanakhet'iali [Wandering Together]*. Tbilisi: Arili.
haidegeri, m. (1989). *qopiereba da dro [Being and Time]*. Tbilisi.